

реальність за допомогою творчої уяви з метою перетворення дійсності та учасників перформансу. Зрештою, останньою із розглянутих конститутивних характеристик перформансу є самопрезентація його учасників. Самопрезентація, на відміну від репрезентації та презентації, означає присутність тут і зараз учасників перформансу, їхню активність у створенні сенсів за допомогою уяви.

Виокремлені характеристики перформансу як соціального феномену можуть стати фундаментом для розгляду перформансу як форми комунікації. Перформанс може виступати у якості нарративу: перформанс є потребою висловитися людині, яка не лише розповідає історії (створює нарратив), але живе у цих історіях; а також він стає вихідною подією створення суспільного нарративу як процесу соціокультурного конструювання фактів. Окрім того, комунікативний потенціал перформансу може виражатися у взаємному обміні думками та переживаннями у вербальній та невербальній (тілесній) формах у процесі реалізації перформансу.

Список використаних джерел

1. Вирно П. Грамматика множества: к анализу форм современной жизни: [пер. с ит. А. Петровой под ред. А. Пензина] / Паоло Вирно. – М.: «Ад Маргинем Прес», 2013. – 176 с.
2. Коркия Э. Д. Перформанс как социокультурное явление эпохи постмодерна / Эка Коркия; Московский гос. ун-т им. М. В. Ломоносова, Социологический фак., Каф. социологии культуры, образования и воспитания. – Москва: МАКС Пресс, 2008. – 21 с.
3. Кривцова Ю. Концепт перформанс: действие, действительность и действительность современного искусства / Юлия Кривцова // Ярославский педагогический вестник, 2009. – №4 (61). – С.188–191.
4. Фишер–Лихте Э. Перформативность и событие // Театроведение Германии: Система координат / Сост. Э. Фишер–Лихте, А. А. Чепуров. – СПб.: Балтийские сезоны, 2004. – С.93–115.
5. Шюц А. Выбор между проектами действия // Шюц А. Избранное: Мир, святящийся смыслом: пер. с нем. и англ. – М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2004. – С.116–147.
6. Alexander J. C. The performance of politics: Obama's victory and the democratic struggle for power / Jeffrey C. Alexander. – Oxford: Oxford University Press, 2010. – 384 p.
7. Bauman R. Commentary: Foundations in performance / Richard Bauman // Journal of Sociolinguistics. – 2011. – Vol.15, №5. – P.707–720.
8. Bauman R. Performance / Richard Bauman // A companion to folklore / Regina F. Bendix and Galit Hasan-Rokem. Eds. – Wiley-Blackwell, 2012. – P.94–118.
9. Conquer good D. Beyond the text: toward a performative cultural politics / Dwight Conquergood // The Future of Performance Studies. 1998. – P.25–36.
10. Goffman E. The presentation of self in everyday life / Erving Goffman. – Edinburgh: University of Edinburgh, Social Sciences Research Centre, 1959. – 162 p.
11. Snow P. Performing society / Peter Snow // Thesis Eleven. – 2010. – Vol.103, №1. – P.78–87.
12. Turner V. Frame, flow and reflection: ritual and drama as public liminality / Victor Turner // Japanese Journal of Religious Studies. – 1979. – Vol.6, №4. – P.465–499.
13. Червоник О. Рух, танець, свобода: Розмова про перформанс [Електронний ресурс] / Олена Червоник // Korydor. – 2015. – Режим доступу: <http://www.korydor.in.ua/ua/opinions/viktor-ruban-art-performance.html>.

References

1. Virno P. Grammatika mnozhestva: k analizu form sovremennoi zhyni: [per. s yt. A. Petrovoi pod red. A. Penzina] / Paolo Virno. – M.: «Ad Marhinem Pres», 2013. – 176 s.
2. Korkiya E. D. Performans kak sotsiokulturnoe yavlenie epohi postmoderna / Eka Korkiya; Moskovskiy gos. un-t im. M. V. Lomonosova, Sotsiologicheskii fak., Kaf. sotsiologii kul'turyi, obrazovaniya i vospitaniya. – Moskva: MAKSS Press, 2008. – 21 s.

3. Krivtsova Yu. Kontsept performans: deystvie, deystvennost i deystvitel'nost' sovremennogo iskusstva / Yuliya Krivtsova // Yaroslavskiy pedagogicheskii vestnik, 2009. – №4 (61). – S.188–191.
4. Fisher–Lihte E. Performativnost i sobytie // Teatrovvedenie Germanii: Sistema koordinat / Sost. E. Fisher–Lihte, A. A. Chepurov. – SPb.: Baltiyskie sezony, 2004. – S.93–115.
5. Shyuts A. Vyibor mezhdz proektami deystviya // Shyuts A. Izbranno: Mir, svetyaschiysya smislom: per. s nem. i angl. – M.: «Rossiyskaya politicheskaya entsiklopediya» (ROSSPEN), 2004. – S.116–147.
6. Alexander J. C. The performance of politics: Obama's victory and the democratic struggle for power / Jeffrey C. Alexander. – Oxford: Oxford University Press, 2010. – 384 p.
7. Bauman R. Commentary: Foundations in performance / Richard Bauman // Journal of Sociolinguistics. – 2011. – Vol.15, №5. – P.707–720.
8. Bauman R. Performance / Richard Bauman // A companion to folklore / Regina F. Bendix and Galit Hasan-Rokem. Eds. – Wiley-Blackwell, 2012. – P.94–118.
9. Conquer good D. Beyond the text: toward a performative cultural politics / Dwight Conquergood // The Future of Performance Studies. 1998. – P.25–36.
10. Goffman E. The presentation of self in everyday life / Erving Goffman. – Edinburgh: University of Edinburgh, Social Sciences Research Centre, 1959. – 162 p.
11. Snow P. Performing society / Peter Snow // Thesis Eleven. – 2010. – Vol.103, №1. – P.78–87.
12. Turner V. Frame, flow and reflection: ritual and drama as public liminality / Victor Turner // Japanese Journal of Religious Studies. – 1979. – Vol.6, №4. – P.465–499.
13. Chervonyk O. Rukh, tanets, svoboda: Rozmova pro performans. [Elektronnyi resurs] / Olena Chervonyk // Korydor. – 2015. – Rezhym dostupu: <http://www.korydor.in.ua/ua/opinions/viktor-ruban-art-performance.html>.

Lihus M. V., PhD student, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kyiv), mariia.lihus@gmail.com

Performance as a reflexive act of self-presentation

The article deals with the analysis of performance as a social phenomenon. The author elaborates the main social-philosophical approaches to the definition of performance represented by works of E. Fischer–Lichte, S. Frith, E. Goffman, R. Schechner and J. C. Alexander. Special focus is on such constitutive characteristics of the examined phenomenon as reflexivity, openness, creativity and self-presentation of the performance participants, which are not considered by the above mentioned authors. Reflexivity is perceived as a criticalness of the performers and performance itself towards a social reality, openness – as anonidicalness to the script, creativity – as a transformative potential of performance, and self-presentation – as a process of collective creation and self-expression in the performative action. Based on the analysis of these characteristics, the author draws a conclusion about the communicative potential of performance, which is revealed in two dimensions: performance as a narrative and performance as a space of verbal and nonverbal communication.

Keywords: performance, communication, self-presentation, reflexivity, openness, creativity.

* * *

УДК 11:159.955.4

Мельник В. В.,
аспірант кафедри теоретичної і практичної
філософії, Київський національний
університет ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ),
volodymyr.melnyk@gmail.com

СПЕЦИФІКА СТРУКТУРИ КАНТОВОЇ АРГУМЕНТАЦІЇ СТОСОВНО ПОНЯТТЯ ЄДНОСТІ АПЕРЦЕПЦІЇ

Йдеться про ключові питання Кантової трансцендентальної аргументації, яка провадиться щодо поняття єдності аперцепції. Артикалюються основні контексти, в межах яких функціонує дане поняття. Автор звертається до інтерпретацій таких сучасних представників аналітичного кантознавства, як П. Гаср, Дж. ван Клеве та Р. Говел. Робиться висновок про послідовність трансцендентальної аргументації, спрямованої

до поняття єдності суб'єкта пізнання, що розгортається на тлі полеміки з Г'юмовим психологізмом.

Ключові слова: єдність апперцепції, Кант, трансцендентальний ідеалізм, аналітичне кантознавство, Г'юм, Критика чистого розуму, категорії, трансцендентальна дедукція.

3–поміж найбільш вагомих здобутків філософії І. Канта є розробка т.зв. *трансцендентальної аргументації*. Висновки трансцендентальної аргументації скеровані, як правило, проти скептицизму різного кшталту. Наприклад, «Трансцендентальна дедукція категорій» (надалі – просто ТД, або *A–дедукція* та *B–дедукція* для позначення цього розділу Кр. ч. р. в першій (1781 р.) та другій (1787 р.) редакціях відповідно) імпліцитно є критикою Г'юмового скептицизму щодо можливості об'єктивно значливого застосування апріорних метафізичних понять для пізнання предметів досвіду, а *Спростування ідеалізму* аргументує проти т.зв. *матеріального ідеалізму*, або скептицизму щодо існування зовнішнього, позасуб'єктного світу [9, s. 225]. Ці трансцендентальні аргументи детально розроблені Кантом у Кр. ч.р., однак загальна їх структура та тенденція відтворюються та мають вирішальне значення для обох інших Критик. Відтак, розуміння специфіки трансцендентальної аргументації є необхідним для розуміння сутності трансцендентального задуму Канта в цілому.

Кантова ТД містить ряд трансцендентальних аргументів, кожний з яких починається із засновку або щодо пов'язаності елементів пізнання завдяки деякій єдиній структурі (*апперцепція*), або щодо необхідності та універсальності деяких структур емпіричного досвіду. Стратегія подальшої аргументації полягає у розвитку епістемологічної моделі, основним концептуальним елементом якої є поняття *синтезу*, та демонстрації того, що апріорні поняття – категорії – мають посутнє значення для конструювання зазначеної моделі.

В даній статті ми зосередимось саме на розгляді Кантового розуміння понять єдності та апперцепції у світлі аналітичних інтерпретацій.

1. Проблеми довкола поняття єдності апперцепції. §16 ТА вводить ключове для Кантової епістемології поняття *апперцепції*. Аргументацію цього параграфа можна поділити на 2 етапи: а) визначити структуру принципу необхідної єдності апперцепції; б) продемонструвати зв'язок даного принципу з поняттями *синтезу* та *самосвідомості*. Апперцепція – це сприйняття (апрегензія – die Apprehension, apprehension) ментального стану (репрезентації) як властивого певній самості. «Можна характеризувати її як самоприписування ментального стану» [11, р. 93–94]. Згідно з Кантовою концепцією, апперцепція є *необхідною єдністю*, оскільки всі репрезентації суб'єкта пізнання мають бути ґрунтовані в «чистій апперцепції, тобто у суцільній тотожності (durchgängige Identität) собі в усіх можливих репрезентаціях» [9, s. 719]. Звідси Кант формулює *принцип необхідної єдності апперцепції*: «Ми є апріорі свідомими суцільної тотожності нас самих у світлі (in Ansehung) всіх уявлень (репрезентацій – М. В.), які завжди можуть належати до сфери нашого пізнання; ми усвідомлюємо цю свою тотожність як необхідну умову можливості всіх уявлень (бо вони лише остільки щось в мені уявляють, оскільки разом з усім іншим (змістом – М. В.) належать одній свідомості та повинні, принаймні, бути в змозі пов'язуватись у ній)» [9, s.

720]. Тобто, всі репрезентації є такими, що *Я* (самість – self, Selbst) може приписати їх собі – такому суб'єкту, який а) є тим самим для всіх актив самореференції, б) є відмінним від цих репрезентацій та в) який усвідомлює ці репрезентації, як відмінні від нього самого.

2. Диспозиція принципу єдності апперцепції. Можна виокремити 3 аспекти у змісті принципу єдності апперцепції. По–перше, суб'єкт, структурним елементом якого є апперцепція, не може розумітися як контейнер репрезентацій. Кант стверджує, що суб'єкт не може бути для *Я* предметом *внутрішнього чуття* (der innere Sinn, innersense) [9, s. 169–170]. Це твердження конфліктувало би з уявленням про суб'єкт як контейнер репрезентацій, оскільки останні сприймаються саме як предмети внутрішнього чуття [9, s. 88–89]. Також у §16 «Трансцендентальної аналітики» (надалі – ТА) зазначається: «...через *Я*, як просте уявлення, не може бути даним нічого багатоманітного; лише в спогляданні (die Anschauung, intuition), яке є відмінним від *Я*, може бути даним багатоманітне» [9, s. 153]. Якби Кант, слідуючи Г'юму, розглядав суб'єкт пізнання як контейнер репрезентацій, було би суперечливо, з огляду на наведений пасаж, заперечувати можливість даності багатоманітного в простому уявленні *Я*.

По–друге, здатність суб'єкта приписувати собі репрезентації є *чистою апперцепцією*, на відміну від *емпіричної*. Це означає, що суб'єкт має цю здатність не в силу Г'юмового внутрішнього сприйняття (innerperception) чи Кантового внутрішнього споглядання, а радше незалежно від будь–якого чуттєвого елемента. Так чи інакше, Кант постійно стверджує, що «чистота чистої апперцепції» (die Reinheit der reinen Apperzeption) не означає того, що суб'єкт, якому належать всі репрезентації, може бути репрезентований як предмет споглядання [9, s. 353–357].

По–третє, Кант наголошує на тому, що чиста апперцепція є першопочатковою (ursprünglich, original), бо вона є «...тією самосвідомістю, яка генерує уявлення *Я* мислю... і яка не може бути виведена (nicht abgeleitet werden kann) з жодного іншого уявлення» [9, s. 151]. Тобто, *Я* не може мати уявлення про себе інакше, ніж у формі судження типу «*Я* мислю...». З цього слідує, що судження такого типу є автентичними *репрезентаціями* суб'єкта [9, s. 730–731]. Завдяки функції апперцепції *Я* здатне до своєрідного пропозиційного схоплення суб'єкта як такого, що здатен до «апперцептивного схоплення» (das Apperzipieren, apperceiving). Кант стверджує, відтак, що апперцепція вможливує для *Я* бути свідомим того, що воно є суб'єктом [9, s. 168–169].

3. Положення «Я мислю». Інтерпретація П. Гаєра. Аргументація Канта на користь зазначених тез відштовхується від відомого вступного пасажу §16 ТА: «Для [уявлення] «*Я* мислю» повинно бути можливим, щоби воно супроводжувало всі мої уявлення; інакше б у мені уявлялось щось, що взагалі не могло би бути помисленим; а це еквівалентно тому, що репрезентація або була би неможливою, або, принаймні, була би нічим для мене» [9, s. 151].

Згідно з інтерпретацією П. Гаєра, сенс, у якому слід розуміти те положення, що репрезентації були б або взагалі неможливими, або були би для *Я* нічим, якби це *Я* не було би в змозі приписати їх собі в експліцитному акті «*Я* мислю», полягає лише у тому, що *Я* не могло

би усвідомлювати ці репрезентації [5, р. 139–144]. Є цілком прийнятною думка, що будь-яку репрезентацію, яку усвідомлює *Я*, це *Я* може приписати собі як суб'єкту, за умови, що всі пізнавальні структури є правильно змодельованими та не прийнято жодного суперечливого засновку щодо природи суб'єкта пізнання. Натомість, твердження, що *Я* може бути свідомим *кожної* з репрезентацій і що є, відтак, можливим для нього приписати їх собі як суб'єкту, видається хибним. Очевидно, що деякі з моїх репрезентацій є настільки «несвідомими», що *Я* не здатне *експліцитно* приписати їх собі, незважаючи на те, що ці репрезентації належать таки *Я* в силу тих кавзальних та псевдокавзальних зв'язків, які вони мають з іншими, «свідомими» репрезентаціями. Так чи інакше, засновок, що *кожна* з репрезентацій, які у певний спосіб належать *Я*, може бути усвідомлена цим *Я* як належна йому, не є вирішальним для Кантової аргументації. Радше той засновок, на якому Кант робить основний акцент, стосується ідентичності самоті суб'єкта, відносно якого здійснюються різні акти самоприписування репрезентацій, а також усвідомлення цієї ідентичності [5, р. 150].

4. Положення «Я мислю». Інтерпретації Р. Говела та Дж. Ван Клеве. Ряд сучасних інтерпретаторів, серед яких варто згадати Р. Говела та Дж. ван Клеве, наголошують на тому, що аргументація §16 ТА вимагає засновку, який би стверджував можливість *одночасного* усвідомлення багатьох елементів репрезентацій, а також на тому, що неочевидність цього засновку загрожує слушності аргументації. Згідно з прочитанням ван Клеве, для будь-якого актуального споглядання вимагається, щоби *Яктуально* усвідомлювало *всі елементи споглядання водночас*. Якби це «спів-усвідомлення» (co-consciousness) було лише можливим (не необхідним), Кант міг би зробити лише той висновок, що зв'язок між комплексною репрезентацією та категоріями (предметний характер репрезентації) також не є необхідним [12, р. 84]. Відповідно, механізм аргументації в §16 ТА полягає в тому, щоби а) привнести певного типу єдність чи комбінацію, які є актуально властивими репрезентаціям у спогляданні; б) зробити висновок, що ця єдність вимагає синтезу засобами категорій, які є засадами для її пояснення. Тож, Кантові приписується твердження про актуальне спів-усвідомлення як тип єдності, який вимагає синтезу засобами категорій, та про те, що жодний різновид єдності (спів-усвідомлення) не є неадекватним для вирішення завдання трансцендентальної дедукції.

Інтерпретація Говела є схожою з інтерпретацією ван Клеве і ґрунтується на тому, що Кант не висловлює наступний вирішальний засновок (S): «Всі елементи багатоманітного деякого *i* (де *i* – довільний акт споглядання) є такими, що *H* є або може бути свідомим того, що всі ці елементи разом супроводжуються уявленням *Я мислю*» [6, р. 161]. Цей засновок стверджує, що всі індивідуальні елементи деякого актуального споглядання є такими, що *Я* усвідомлює або *може* усвідомлювати їх одночасно в їхній окремішності. Відповідно до інтерпретації Говела, те, що суб'єкт синтезує елементи актуального споглядання, є можливим лише якщо елементи актуального споглядання разом та водночас супроводжуються одним і тим самим актом *Я мислю* [6, р. 161].

Натомість, Говел звертає увагу на те, що засновок (S) контрастує з більш слабкою вимогою (W): «*Кожний* елемент багатоманітного деякого *i* (де *i* – довільний акт споглядання) є таким, що *H* може його усвідомлювати; тобто уявлення *Я мислю* супроводжує *цей окремий елемент*» [6, р. 161]. Цей пом'якшений засновок припускає можливість того, що елементи споглядання можуть усвідомлюватись *Я* окремо одне від одного, по чергово. Говел, однак, стверджує, що засновок (W) конституює *єдність* таким чином, що не виникає потреби в механізмах категоріального синтезу. Якщо *Я* лише послідовно усвідомлює (актуально чи потенційно) елементи споглядання, вимога їх синтезування в комплексній репрезентації не видається необхідною. Більше того, на думку Говела, доки визнається пом'якшений засновок (W), неможливо здійснити перехід до засновку (S); видається неймовірним, що зазначене у засновку (S) *спів-усвідомлення* є актуальним чи, принаймні, присутньо властивим деякому *Я* у будь-якій довільній формі споглядання. Звідси робиться висновок, що слушність аргументації §16 ТА, а відтак, і всієї В-дедукції категорій ставиться під сумнів.

Однак, цілком можливо, що лише пом'якшений засновок (W) вимагається для виправдання аргументації у §16 ТА. Хоча сильний засновок (S) і може знайти текстуальне підтвердження у тому ж §16 ТА: «Для того, щоби цей стосунок до тотожності суб'єкта відбувся, не достатньо того, що *Я* усвідомлює кожну репрезентацію; натомість необхідно, щоби *Я* поєднувало цю репрезентацію з іншими, усвідомлюючи їх синтез» [9, s. 152]; однак ця вимога не є, в контексті наведеного уривку, несуперечливою. Бо, стверджуючи, що *Я* усвідомлює синтез репрезентацій, Кант може мати на увазі лише те, що *Я* усвідомлює стосунок деякого типу, в якому репрезентації знаходяться одне відносно одного. Наприклад, може йтися про відмінність способу інтеграції окремих репрезентацій в єдиній комплексній відносно різних *Я*, що, в свою чергу, не передбачає вимоги спів-усвідомлення [10, р. 25–37].

5. Єдність апперцепції та єдність свідомості. Аргументація §16 ТА містить у собі деякі нюанси, які дозволяють уникнути зазначеної вимоги спів-усвідомлення. Згідно з текстом параграфа, Кантова аргументація рішуче спрямована на той висновок, що лише апіорний категоріальний синтез здатен пояснити те, у який спосіб *Я* може уявляти собі тотожність своєї *апперцептивної* (усвідомлювальної) свідомості [9, s. 152]; або: у який спосіб *Я* може уявляти собі тотожність *апперцептивного суб'єкта* [9, s. 153] відносно різноманітних елементів багатоманітного у спогляданні, яке *Я* може супроводжувати уявленням *Я мислю*.

На користь даних зауважень свідчить те, як Кант характеризує *емпіричну свідомість*, яка кореспондує поняттю свідомості в Г'юмовій психологічній теорії: «вона є сама по собі розсіяною (ansichzerstreut), не маючи стосунку до тотожності суб'єкта (ohne Beziehung auf die Identität des Subjekts)» [9, s. 152]. Одним із висновків з даного пасажу є те, що теорія Г'юма не має достатніх ресурсів для пояснення того, яким чином *Я* може приписувати різноманіття репрезентацій та їх елементів собі; тобто такому суб'єкту, який усвідомлює як ці репрезентації, так і сам суб'єкт; при чому цей суб'єкт є одним і тим самим для кожного акту самоприписування репрезентацій.

Ба більше, Г'юмовій теорії бракує ресурсів для того, щоби взагалі взяти до уваги обговорювану тотожність суб'єкта. Справді, в її термінах апперцептивна свідомість зводилася б до сукупності перцепцій, які присутні були би самосвідомими; тобто вона була би контейнером, який окрім предметних перцепцій інкапсулює також *перцепції перцепцій*. Однак, такі самосвідомі перцепції були би так само відмінними одна від одної, як і перцепції, з яких вони складаються. Вони, відтак, як і Кантова емпірична свідомість, були б розсіяними та не поділяли жодного спільного елемента. Тож, ми бачимо, наскільки складний та суперечливий вузол зав'язується при спробі концептуалізувати поняття *усвідомлення* у стосунку до репрезентацій та досвіду. Кант розплутує цей вузол саме тим, що встановлює відмінність між суб'єктом – тотожним собі у різноманітних актах самоприписування репрезентацій *Я* – та самими цими репрезентаціями.

6. Засади уявлення про єдність суб'єкта. Наступний крок аргументації §16 ТА висвітлює інший наслідок твердження про те, що емпірична свідомість є розсіяною та не має стосунку до тотожності суб'єкта, а саме: теорії Г'юма бракує ресурсів також для того, щоби пояснити можливість уявлення *Я* про самого себе як тотожного суб'єкта; точніше, можливість для *Я* уявляти собі тотожність суб'єкта відносно репрезентацій [9, s. 151–152; 4, p. 95–98]. Ми можемо уявити собі деякі способи пояснення того, як можливе уявлення про тотожність суб'єкта.

По–перше, ми можемо припустити, що *внутрішнє чуття* дозволяє уявляти цю тотожність: спосіб, яким вона уявляється є подібним до способу, яким репрезентується тотожність у часі звичайних предметів досвіду; а саме, завдяки когнітивній чутливості до подібностей серед присутніх властивостей репрезентованого. Однак, і Кант, і Г'юм погоджуються в тому, що *Я* не може уявляти собі тотожність апперцептивного суб'єкта у такий спосіб. Обидва вважають, що внутрішнє чуття не може уявляти присутні властивості суб'єкта такого типу.

По–друге, можемо припустити непрямий шлях формування уявлення про тотожність суб'єкта. Цей варіант схвалює Кант. Йдеться про те, що зазначене уявлення повинно залежати від здатності до схоплення специфічного характеру самих репрезентацій, що їх має *Я* [1, p. 142–144; 5, p. 133–39]. Відповідна особливість є типом єдності та впорядкування репрезентацій. Якщо вони можуть бути поєднані у певний спосіб, і якщо *Я* здатне до схоплення цієї єдності, тоді це *Я* буде здатним уявляти собі апперцептивний суб'єкт будь–якої з єдностей репрезентацій як тотожний суб'єкту будь–якої іншої єдності репрезентацій. Відтак, уявлення *Я* про тотожність суб'єкта виникає лише настільки, «наскільки *Я* поєднує репрезентації між собою та усвідомлює їхній синтез» [9, s. 151–152]. Це усвідомлення П. Стросон інтерпретує як свідому достовірність (*consciousawareness*) не самого акту чи процесу синтезу, а радше тієї єдності, яка є його результатом [11, p. 94–96; 3, p. 133–134]. Якого типу єдність має свідомо впізнавати (*consciouslyrecognize*) *Я* серед репрезентацій, які вможливають для *Я* уявлення про тотожність суб'єкта? Варто зауважити, що цю єдність не може гарантувати спів–усвідомлення, оскільки *Я* уявляє суб'єкт, як тотожний відносно *не* спів–усвідомлюваних репрезентацій. Відтак, актуальне спів–усвідомлення не

могло би пояснити, яким чином взагалі *Я* уявляє собі даний тип єдності.

Вірогідною альтернативою є те, що єдність полягає в подібних між собою способах того, як зазвичай пов'язуються репрезентації в одному суб'єкті. Посутньою ознакою такої єдності є те, що репрезентації, будучи належними одному суб'єкту, інтегруються в комплексному утворенні вищого порядку. Вони пов'язуються, відтак, у такий спосіб, який не є властивим для дискретної емпіричної свідомості.

Деякі інтерпретатори вважають, що відповідна єдність полягає в темпоральному порядку, який вона встановлює серед репрезентацій деякого *Я*, що, зрештою, ґрунтується на зв'язку В–дедукції з аргументами *Другої аналогії досвіду* (розділ АЗ) та *Спростування ідеалізму* [3, p. 137–144]. Однак, цей шлях натикається на заперечення, що когнітивна чутливість до темпоральної впорядкованості репрезентацій не сприяє з очевидністю формуванню уявлення про них як належних одному суб'єкту [Brueckner 1984, p. 199–208]. Якщо ж ментальні факти не інтегруються в комплексній кавзальній єдності, як у випадку емпіричної свідомості, ми відчуваємо тенденцію до постулювання багатьох суб'єктів.

Згідно з поглядами Канта, кандидатами на пояснення того, яким чином виникає цей тип інтегративної єдності, а також здатність *Я* пізнавати цей тип єдності, є поняття *асоціації* та *синтезу*. А оскільки психологічна теорія Г'юма виявилась цілком неадекватною для пояснення епістемологічних функцій суб'єктивності, єдиним доступним варіантом залишається поняття синтезу. Відтак, щоби для деякого *Я* було можливим формування уявлення про єдиний суб'єкт різноманітних актів самоприписування репрезентацій, *Я* повинно генерувати або, принаймні, усвідомити відповідний тип єдності серед цих репрезентацій. І саме синтез є тим, що вможливає та пояснює цю ключову єдність.

Тож, Кант стверджує, що ця концептуальна комбінація «є виключною справою розсуду, який є не чим іншим, як здатністю апіорного пов'язування (*das Vermögen, apriori zu verbinden*)» [9, s. 153]. Оскільки розсуд надає поняття, які забезпечують реалізацію функції синтезу, і оскільки апіорний характер синтезу означає те, що в його механізмах задіяні дані поняття, Кант стверджує, що синтез засобами апіорних понять є необхідною вимогою для вирішення проблеми єдності суб'єкта.

Висновки. Підсумовуючи, розгляньмо загальну структуру Кантової аргументації в §16 ТА:

1) *Засновок:* *Я* усвідомлює свою тотожність як суб'єкт різноманітних актів самоприписування ментальних фактів (репрезентацій в широкому сенсі).

2) *Засновок:* *Я* не усвідомлює єдність цього суб'єкта безпосередньо.

3) *Засновок:* Якщо засновки (1) та (2) істинні, тоді усвідомлення єдності суб'єкта є опосередкованим через усвідомлення конкретного типу єдності репрезентацій, що вони належать *Я*.

4) *Висновок на підставі засновків (1, 2, 3):* оскільки істинним є антецедент засновку (3) (засновки (1, 2)), істинним є його консеквент: усвідомлення єдності суб'єкта є опосередкованим через усвідомлення конкретного типу єдності репрезентацій, що вони належать *Я*.

5) *Засновок 4*: якщо висновок (Г) є істинним, ментальні стани деякого Я характеризуватимуться відповідним типом єдності.

6) *Засновок 5 (на підставі засновку (4))*: цей тип єдності ментальних станів деякого Я не може бути поясненим через поняття асоціації.

7) *Засновок 6*: якщо засновок (5) є істинним, тоді цей конкретний тип єдності може бути пояснений лише через поняття синтезу, який реалізується засобом апіорних понять.

8) *Висновок на підставі засновків (5, 6)*: конкретний тип єдності ментальних станів деякого Я є можливим лише за умови припущення синтезу, який реалізується засобом апіорних понять – категорій.

Вирішальне значення для даної аргументації мають засновок (3) та висновок (Є), оскільки вони є необхідними умовами єдино можливого пояснення поняття апперцептивного суб'єкта репрезентації. Утім, згідно з думкою П. Гаєра залишається відкритим питання про те, чи ґрунтується опосередкований шлях формування уявлення про апперцептивний суб'єкт виключно на усвідомленні репрезентації *внутрішнього чуття*, залишаючи дані *зовнішнього чуття* за дужками [5, р. 146–147]. На даному етапі аргументації Кант ще не відкидає засновків емпіричної епістемології, хоча очевидно, що він повинен це зробити, щоби обґрунтувати потребу в апіорному синтезі. Для поглиблення аргументації варто звернути увагу на особливості Кантового поняття єдності, внаслідок чого будь-які закиди з позиції емпіризму виявляються неадекватними. Кант використовує цю стратегію на наступних етапах аргументації, які залучають до розгляду особливості репрезентації предметів досвіду.

Список використаних джерел

- Allison H. Kant's Transcendental Idealism / Henry Allison. – New Haven: Yale University Press, 2004. – 537 p.
- Brueckner A. Transcendental Arguments II // *Noûs*, 18, 1984. – P.197–225.
- Dicker G. Kant's Theory of Knowledge. – New York: Oxford University Press, 2004. – 280 p.
- Dickerson A. B. Kant on Representation and Objectivity. – Cambridge: Cambridge University Press, 2004. – 217 p.
- Guyer P. Kant and the Claims of Knowledge / Paul Guyer. – Cambridge: Cambridge University Press, 1987. – 482 p.
- Howell R. Kant's Transcendental Deduction: An Analysis of Main Themes in His Critical Philosophy. – Dordrecht: Kluwer, 1992. – 424 p.
- Hume D. A Treatise of Human Nature/ David Hume; [edited by L. A. Selby-Bigge]. – Oxford: Oxford University Press, 1960. – 709 p.
- Hume D. An enquiry concerning human understanding / David Hume; [edited by Tom L. Beauchamp]. – Oxford: Oxford University Press, 1999. – 302 p.
- Kant I. Kritik der reinen Vernunft // *Sämtliche Werke / Immanuel Kant*. – Bd 1. – Leipzig: Meiner, 1919. – 861 s.
- Pereboom D. Self-understanding in Kant's Transcendental Deduction // *Synthese*, 103, 1995. – P.1–42.
- Strawson P. F. The Bounds of Sense: An Essay on Kant's Critique of Pure Reason / Peter Frederic Strawson. – London: Methuen, 1966. – 296 p.
- Van Cleve J. Problems from Kant / James Van Cleve. – Oxford: Oxford University Press, 1999. – 340 p.

Melnyk V. V., PhD student, department of theoretical and practical philosophy, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kyiv), volodymyr.melnyk@gmail.com

Specificity of the structure of the Kantian argumentation concerning the concept of unity of apperception

The article is devoted to the key issues of the Kantian transcendental argumentation, which is conducted with respect to the concept of unity of

apperception. The main contexts within which this concept operates are been articulated. The author turns to the interpretations of such modern representatives of analytical Kant scholarship as P. Guyer, J. Van Cleve and R. Howell. The conclusion is made about the sequence of steps of the transcendental argumentation, aimed at the concept of unity of the subject of cognition unfolding against the background of polemics with the psychology of D. Hume.

Keywords: unity of apperception, Kant, transcendental idealism, analytical Kant scholarship, Hume, Critique of Pure Reason, categories, transcendental deduction.

* * *

УДК 130.123.4:378.011.3–051

Тетерятников К. В.,
аспірант кафедри культурології Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, керівник відділу соціально-духовних проєктів та програм, РО «Місія Євразія» (Україна, Київ),
konstt@missioneurasia.org

ТРУДОВА ЕТИКА І МОРАЛЬНІСТЬ У СУЧАСНУ ЕПОХУ

Розглянуто протестантську трудову етику і моральність в сучасну епоху. Етика праці – це система моральних норм і цінностей у трудовій сфері. Саме етика праці зробила західний світ у минулому успішним. Трудова етика як важливе і необхідне явище економічної і соціальної життєдіяльності в статті розглядається привикористанні чотирьох різних методологічних шляхів. З цією метою детально аналізується протестантська етика праці, яка розглядається з чотирьох точок зору, а саме: конвенціональної етики, етики принципу, етики особистості та етики цінностей. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких основних дослідницьких завдань: визначення поняття трудової етики, а також з'ясування стану взаємозв'язку між етикою праці і різними етичними підходами. Доведено, що конвенціональна етика й утилітаризм пов'язані з протестантською трудовою етикою та можуть привести до суттєвих змін у суспільстві. Аскетизм трудової етики може допомогти як найбільшому числу людей підняти рівень людського життя в суспільстві. Етика принципу обумовлена обов'язком, а не результатами. Досліджено, що етика особистості спрямовує людину на шлях до обцинного життя і впливу на суспільство через трудову етику. Аскетизм протестантської етики з точки зору етики цінностей розглянуто в контексті розуміння аскетизму як наслідку стану, коли людина піднялась над своїм біологічним середовищем.

Ключові слова: протестантська трудова етика, моральність, богослов'я, етика цінностей, суспільство, цінності, вплив.

Людина приймає рішення кожного дня і не завжди це усвідомлює, бо більшість із них належить до повсякденних звичок, але вони відображають наші пріоритети, цінності та світогляд. Окремі наші рішення спираються на принципи, які ми успадкували від батьків. В інших випадках приймаємо рішення, які ідуть всупереч нашому вихованню, але відображають наш погляд на речі. Епоха постмодерну вплинула на сучасну культуру і змусила її переглянути цінності, які служили опорою моральних світоглядів. Цінності, які здавалися раніше непорушними, сьогодні ставляться під сумнів. Постмодерністське переосмислення не обов'язково передбачає, що цінності хибні, але відкриває необхідність у перевірці цих основ, які колись сприймалися без сумніву.

Етика праці – це система моральних норм і цінностей у трудовій сфері. Саме етика праці зробила західний світ у минулому успішним. Але те, що зробило успішним Захід не є тільки тим, що належить тільки цьому світові. Адаже на сьогодні трансформовану протестантську трудову етику використовує і Китай, і Північна Корея, й інші країни Азії, які стали на шлях економічного зростання. В чому ж сутність протестантської трудової етики? Ось як описує трудову етику Реформації Ніл Фергюсон у своїй книжці – «Цивілізація»: «Економічна